

Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına Göre 1925-1926 Ders Senesinde Balıkesir Hususi Mektepleri

M. Serhan Yücel*

Özet

Osmanlı Devletinin son yıllarında eğitim ve öğretim kurumlarının önemli bir bölümünü oluşturan yabancı okullar, azınlık okulları ve özel okullar, dönemin eğitim politikalarının değerlendirilmesi açısından azımsanamayacak bir yer tutar. Bu okullar cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemini kaybetmeye başlamış, birçoğu maddi imkânsızlık nedeniyle kapanmıştır. Azınlık okullarının ve yabancı okulların, yabancı devletlerden ve kilise gibi dini kurumlardan destek almasına rağmen kapanmalarında cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan eğitim politikasının etkisi büyük olmuştur. Türk Hususi Mektepleri olarak adlandırılan özel okullar ise maddi kaynakları çok daha yetersiz olduğundan cumhuriyetin ilk yıllarında ayakta durmakta zorlanmıştır. Özel okulların içinde bulunduğu bu durum Maarif Vekâleti tarafından çıkarılan İhsaiyat Mecmuasının verilerinde açıkça görülmektedir. Bu çalışmada 1925-1926 ders yılında Türkiye genelinde faaliyet gösteren toplam 43 Türk Hususi Mektebinden 5'ine sahip olan Balıkesir Vilayetindeki söz konusu okulların gelir ve giderleri, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları, okul binaları ve demirbaşları ele alınmıştır. İhsaiyat Mecmuasında yer alan istatistiksel veriler Balıkesir Vilayetindeki diğer eğitim kurumlarıyla ve Türkiye geneliyle mukayese edilmiş, 1925-1926 ders yılında Balıkesir özel okullarının genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir Vilayeti, Eğitim Tarihi, Türk Hususi Mektepleri, Özel Okullar, 1925-1926 ders yılı.

Balıkesir Private Schools in 1925-1926 According to the Journal of Statistics of the Ministry of National Education

Abstract

Foreign schools, minority schools and private schools, which constitute an important part of the educational institutions in the last years of the Ottoman Empire, hold a considerable place for evaluating the educational policies of the period. These schools started to lose their importance since the first years of the republic, many of them closed due to financial impossibility. Despite the support for minority schools and foreign schools of the foreign states and religious institutions such as church, the impact of the education policy applied in the first years of the republic was great. The private schools, called the Turkish Private Schools, had a difficulty in sustaining their existence in the first years of the republic because their financial resources were much more inadequate. This circumstance, in which the private schools had, is clearly

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Gölpazarı Meslek Yüksek Okulu, mserhan.yucel@bilecik.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0003-2453-4069)
(Makale Gönderim Tarihi: 25.09.2018; Makale Kabul Tarihi: 13.10.2018)

illustrated in the data presented by the Journal of Statistics, issued by the Ministry of National Education. This study explores the incomes and expenses, the number of students, teachers and classroom, school buildings and fixtures in the province of Balıkesir, which has five of 43 Turkish Private Schools in total that were active all over Turkey in 1925-1926 academic year. We have compared the statistical data in the Journal of Statistics with the other educational institutions in the province of Balıkesir and all over Turkey and have generally assessed the Balıkesir private schools in 1925-1926.

Keywords: Balıkesir Province, Educational history, Turkish Private Schools, Private schools, The Education Year 1925-1926.

Giriş

Cumhuriyetin Osmanlıdan devraldığı eğitim mirasında, eğitim kurumlarının en önemli ayağını oluşturan cemaat mektepleri, ecnebi mektepler ve hususi mektepler üçlemesi¹, cumhuriyetin ruhuna ve eğitim politikasına aykırı kurumlardı. Nitekim Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra² yabancı okullar ve azınlık okullarının sayıları ve önemlerinin azaldığı görülmektedir. Arkalarında yabancı devletler ve kilise gibi dini kurumlar bulunmasına rağmen problem yaşayan ve çoğu kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yabancı okullar ve azınlık okullarının yanı sıra devletten aldığı küçük desteklerle ayakta durmaya çalışan özel okulların (Türk Hususi Mektepleri) durumu daha sıkıntılıydı. İlk olarak yabancı okullarla azınlık okullarının sayılarının ve eğitim kalitelerinin artması üzerine devlet okullarındaki yetersizliği gören bazı cemiyet ve kişiler tarafından kurulan özel okullar, Müslüman çocuklarının daha iyi eğitimden geçmesini sağlamayı hedeflemişti.³ İlk zamanlarda Hususi İslâm Mektepleri, sonrasında da Türk Hususi Mektepleri olarak adlandırılan bu okullar öksüz, yetim kalan Müslüman çocuklara sahip çıkarak eğitim ve öğretimlerini sağlamak amacını gütmekteydi⁴ ama Darüşşafaka gibi yerleşik birkaç özel okul dışında özel

¹ Azınlık okulları, yabancı okullar ve Türk özel okulları.

² Temel amacı yeni yetişecek bireyleri milli kültürle yetiştirmek, farklı akım ve görüşlerin, maksatlı yetiştirme ve koşullandırma emellerini engellemek olan kanun ile bütün eğitim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştı (Hayrünisa Alp, *Tevhid-i Tedrisattan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 99).

³ Bu okulların ilki Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye isimli cemiyetin İstanbul Bayazıt'ta Simkeşane dahilinde açtığı *Valide Mektebi* olmuştur (Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930, s. 127-128).

⁴ Songül Keçeci Kurt, "Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 2012, s. 113-114.

okulların hayatlarına devam etmesi oldukça zordu. Nitekim özel okullar art arda kapanmış, Türkiye genelinde 1938-1939 eğitim ve öğretim yılında yalnızca 1 özel anaokulu, 2 özel ilkokul, 1 özel ortaokul ve 7 özel lise kalmıştır. Özel okulların kapanma sürecini Osman Nuri Ergin şöyle açıklamaktadır:⁵

“Bundan önceki devirlerde Hususi Mektep denilen Özel Okullar bilhassa ilköğretimi verenler, bu devirde seneden seneye azalmakta ve kıymetten düşmektedir. Bunun biricik sebebi, devletçe ilk tahsilin parasız gördürülmüş olması ve gayet muntazam ve güzel ilkokullar yapılmış bulunmasıdır. Daha güzel, daha fenni ve sıhhi bir binada parasız okuyup yazmak mümkün iken neden para verilerek daha kötü binalarda çocuk okutulsun? Özel okullara seneden seneye artan Maarifin müdahalesini de eklersek özel okul açıp devlet okullarıyla rekabete kalkışmanın ne kadar güç ve adeta müşkül olacağı tahmin ve takdir edilir.”

Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına göre 1925-1926 ders yılında Türkiye genelinde faaliyet gösteren toplam 43 Türk özel okulu bulunmaktaydı. Bu okulların 22’si İstanbul’daydı.⁶ İstanbul’u 5 özel okulla Balıkesir⁷, 4 okulla İzmir⁸, 3 okulla Bursa⁹, 2 okulla Samsun¹⁰ ve 1’er okulla da Zonguldak Ereğlisi¹¹, Ordu-Ünye¹², Elaziz¹³, Çanakkale-Bozcaada¹⁴, Kütahya-Uşak¹⁵ ve Sinop¹⁶ takip ediyordu. Ancak bu okullar arasında sayılan Balıkesir, Elaziz,

⁵ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 5. Cilt, İstanbul, 1977, s. 2076.

⁶ İstanbul Darüşşafaka Mektebi, İstanbul Fevziye Lisesi ve Anasınıfı, İstanbul İstiklal Lisesi Mektebi, İstanbul İttihat Mektebi, İstanbul Fevziye Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Şişli Terakki Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Şemsülmekatib Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Şark Orta Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Sofu Mehmed Paşa Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Hakikat-ı Nisvan Mektebi, İstanbul Feyzi Terakki Mektebi, İstanbul Numune-i Fazilet Mektebi, İstanbul Rehber-i İstikbal Mektebi, İstanbul Numune-i İrfan Mektebi, İstanbul Tevayir Fethi Bey Mektebi, İstanbul Hilâl Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Hayriye Mektebi ve Anasınıfı, İstanbul Turan Bahçesi Mektebi, İstanbul Rehber-i Tahsil Mektebi, İstanbul Aile-i İnas Mektebi, İstanbul Müterakki Mektebi, İstanbul Celile-i Mahmudiye Mektebi.

⁷ Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi, Balya Maden Mektebi, Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi, Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi ve Ayrıcalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu.

⁸ İzmir Orhaniye Mektebi, İzmir Darülrifan Mektebi, İzmir Ravza-i İrfan Mektebi ve İzmir Şems-i el Maarif Mektebi.

⁹ Bursa Bizim Mektep, Bursa Reyhan Mektebi ve Bursa Rehber-i Tahsil Mektebi.

¹⁰ Samsun Şule-i İrfan Mektebi ve Samsun-Bafra Fevziye Cumhuriyet Mektebi.

¹¹ Zonguldak Ereğlisi Eşrefiye Mektebi.

¹² Ordu Ünye Gazi Mustafa Kemal Paşa Mektebi.

¹³ Elaziz İrfan Yurdu Mektebi.

¹⁴ Çanakkale-Bozcaada Türk Mektebi.

¹⁵ Kütahya-Uşak Şehir Yatı Mektebi.

¹⁶ Sinop İlk Kız Mektebi.

Kütahya-Uşak ve Sinop'taki toplam 7 okulun özel okul statüsünde oldukları tartışmalıdır. Maarif Vekâleti, il maarif müdürlüklerinden eğitime dair istatistiksel bilgileri istemiş, il maarif müdürlükleri de bu okulları "Türk Hususi Mektepleri" arasında saymıştır.¹⁷ Sonuç itibariyle Maarif Vekaleti, 1925-1926 eğitim istatistiklerinde söz konusu okulları -il maarif müdürlüklerine uyararak-"özel okullar" arasında göstermiştir. Bu makalede İhsaiyat Mecmuasına göre Türk Hususi Mektepleri arasında sayılan Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi, Balya Maden Mektebi, Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi, Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi ve Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu'nun 1925-1926 ders senesindeki yapıları ele alınmıştır.

1925-1926 Ders Yılında Balıkesir'de Eğitim-Öğretim

1925-1926 yıllarında Balıkesir'in nüfusuna ait bir veri bulunmamaktadır. Başta mübadele ve cumhuriyetin ilk yıllarında görülen iç hareketlilik gibi unsurlar göz önünde bulundurulduğunda yıldan yıla ciddi değişikliklerin olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak 1925-1926 yıllarında Balıkesir ve ilçelerindeki nüfus bilgileri hakkında fikir edinilebilecek başka veri olmadığından 1927 nüfus sayımını dikkate almak gerekmektedir.

1927 nüfus sayımına göre Balıkesir'in nüfusu 418.718 olarak saptanmıştı. Nüfusun üçte bire yakın kısmı (yüzde 32,1) merkez ilçede yaşıyordu. Merkez ilçeyi sırasıyla Bandırma, Gönen, Edremit, Balya, Sındırgı, Burhaniye, Susurluk, Dursunbey ve Ayvalık takip etmekteydi.¹⁸

1925-1926 ders yılında anaokulları hariç Balıkesir'deki okulları beş farklı kategoride değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi okul, öğrenci, öğretmen, bina ve derslik sayısı gibi nicel ölçütlere göre Balıkesir'deki eğitim-öğretimin yüzde doksan beşini oluşturan ilkokullardı. İkinci olarak bu makalenin konusunu oluşturan Türk hususi mektepleri geliyordu. Daha sonra ilkokul kısmı da bulunan Balıkesir Erkek Orta Mektebi, Balıkesir Erkek Muallim Mektebi ve Balıkesir İmam ve Hatip Mektebi sıralanıyordu.

1925-1926 Ders Yılında Balıkesir'deki Devlet İlkokulları

1925-1926 ders senesinde Balıkesir vilayetindeki ilkokullarda ilçeler arası farklılık göze çarpılmaktaydı. 1927 nüfus sayımına göre Balıkesir'in dördüncü

¹⁷ İhsaiyat Mecmuası, *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, İstanbul, 1928.

¹⁸ 1927 sayımına göre Balıkesir ilçelerinin nüfusları şu şekildeydi: Merkez ilçe 134.617, Bandırma 61.918, Gönen 42.465, Edremit 39.558, Balya 30.846, Sındırgı 29.190, Burhaniye 23.288, Susurluk (Susurluk) 23.252, Dursunbey 16.840, Ayvalık 16.744. Ayrıntılı tablolar için bkz. Vilayet, kaza, şehir ve köyler itibariyle Türkiye nüfusu, *28 Teşrin-i Evvel 1927 Umûmî Nüfûs Tahriri*, Ankara, 1928.

büyük ilçesi olan Edremit; okul, öğretmen ve öğrenci sayıları bakımından merkez ilçenin ardından ikinci sıradaydı. Edremit körfezindeki diğer iki ilçede de (Burhaniye ve Ayvalık) öğrenci sayıları okul sayısına ve 1927 nüfus sayımına oranla oldukça yüksekti. Diğer taraftan 1927 nüfus sayımına göre Balıkesir'in üçüncü büyük ilçesi olan Gönen öğrenci sayısı bakımından ancak sekizinci sırada yer alabilmişti.

Tablo-1 1925-1926 ders yılında Balıkesir'de bulunan devlet ilkokulları

	OKUL SAYISI				ÖĞRETMEN SAYISI				DERSLİK SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI								
	BURHANIYE	BANDIRMA	AYVALIK	EDREMIT	MERKEZ	ERKEK	KIZ	KARMA		TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	ERKEK	TOPLAM			
12	14	2	16	58	16	58	7	0	65	31	120	151	181	30	147	824	4.063	4.887
1	2	2	3	7	3	7	0	0	65	15	120	151	181	30	147	824	4.063	4.887
0	1	2	0	0	0	0	0	0	65	15	120	151	181	30	147	824	4.063	4.887
13	17	6	19	65	19	65	0	0	65	15	120	151	181	30	147	824	4.063	4.887
9	9	16	15	31	15	31	15	15	65	15	120	151	181	30	147	824	4.063	4.887
% 23,7	% 17,3	% 42,1	% 24,2	% 20,5	% 24,2	% 20,5	% 24,2	% 20,5	% 20,5	% 24,2	% 20,5	% 24,2	% 20,5	% 20,5	% 24,2	% 16,9	% 24,2	% 20,5
29	43	22	47	120	47	120	47	47	120	47	120	151	181	30	147	824	4.063	4.887
38	52	38	62	151	62	151	62	62	151	62	151	151	181	30	147	824	4.063	4.887
47	66	44	76	181	76	181	76	76	181	76	181	181	181	30	147	824	4.063	4.887
9	14	6	14	30	14	30	14	14	30	14	30	151	181	30	147	824	4.063	4.887
36	52	30	50	147	50	147	50	50	147	50	147	151	181	30	147	824	4.063	4.887
128	187	358	343	824	343	824	343	343	824	343	824	151	181	30	147	824	4.063	4.887
% 12,8	% 14,4	% 26,7	% 21,0	% 16,9	% 21,0	% 16,9	% 21,0	% 16,9	% 16,9	% 21,0	% 16,9	% 21,0	% 16,9	% 16,9	% 21,0	% 16,9	% 21,0	% 16,9
873	1.110	981	1.292	4.063	1.292	4.063	1.292	1.292	4.063	1.292	4.063	151	181	30	147	824	4.063	4.887
1.001	1.297	1.339	1.635	4.887	1.635	4.887	1.635	1.635	4.887	1.635	4.887	151	181	30	147	824	4.063	4.887

BALIKESİR/ TÜRKİYE %	TÜRKİYE TOPLAMI	TOPLAM	ERDEK	DURSUNBEY	GÖNEN	BALYA	SINDIRGI
4,2	3.391	142	4	7	9	12	8
3,5	544	19	0	1	1	1	1
0,3	1.617	4	0	0	1	0	0
3,0	5.552	165	4	8	11	13	9
4,0	2.482	100 % 21,0	0 % 0	5 % 17,2	6 % 15,4	5 % 17,2	4 % 19,1
4,5	8.404	376	17	24	33	24	17
4,4	10.886	476	17	29	39	29	21
4,8	11.931	574	24	32	43	32	29
9,4	1.045	98	7	3	4	3	8
4,1	10.276	425	12	20	33	25	20
3,0	72.864	2.208 % 16,5	0 % 0	83 % 14,2	91 % 12,0	86 % 11,1	108 % 13,3
4,1	271.322	11.152	269	501	670	688	705
3,9	344.186	13.360	269	584	761	774	813

Tablo-1'de 1925-1926 ders yılında Balıkesir ve ilçelerinde bulunan ilkokullardaki okul, derslik, öğretmen ve öğrenci sayıları verilmiştir. 1925-1926 ders yılında Balıkesir ilçelerinde ilköğretime devam eden kız öğrencilerin Ayvalık ve Edremit ilçelerinde oransal olarak yüksek olduğu dikkati çekmektedir: Balıkesir vilayetinde 13.360 ilkokul öğrencisi öğrenim

görmektedir, bunun yüzde 16,53'üne karşılık gelen 2.208'i kız öğrencidir. Balıkesir merkez ilçe, Balıkesir ortalamasına çok yakinken (yüzde 16,86), Edremit ve Ayvalık Balıkesir ortalamasının üstünde, diğer ilçeler ise altındadır. Eğitim tarihinde ele alınan kıstaslardan biri olan kadın öğretmenlerin toplam öğretmenlere oranında da yine çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Balıkesir genelinde görev yapan kadın öğretmenlerin toplam öğretmenlere oranı yüzde 21'de kalmışken, Edremit Körfezinin üç ilçesi Ayvalık, Edremit ve Burhaniye bu ortalamanın üstünde yer almıştır. Özellikle Ayvalık'ta görev yapan öğretmenlerin yüzde 42,1'inin kadın olması göze çarpmaktadır. Kadın öğretmenlerin oranı merkez ilçede Balıkesir ortalamasına yakın seyrederken diğer ilçelerde ortalamanın altında kalmıştır. Ancak Ayvalık, derslik bakımından diğer ilçelerin gerisinde kalmıştır. 1925-1926 ders yılında Balıkesir genelinde 13.360 öğrenci, 425 derslikte öğrenim görmekteydi. Bu da bir derslikte 31,44 öğrencinin eğitim gördüğü anlamını taşımaktaydı. Derslik başına düşen öğrenci sayılarına ilçeler bazında bakıldığında Ayvalık'ta 44,63, Sındırgı'da 40,65, Gönen'de 23,06 sayılarıyla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla Ayvalık ve Sındırgı'da diğer ilçelere nispeten daha kalabalık sınıflarda eğitim verilmekteydi.

Yukarıda da ifade edildiği gibi 1927 nüfus sayımına göre Balıkesir'in nüfusu 418.718; Türkiye'nin toplam nüfusu da 13.648.270 olarak saptanmıştı. Buna göre Türkiye nüfusunun yüzde 3,07'si Balıkesir vilayetinde yaşamaktaydı. 1925-1926 ders yılında Balıkesir vilayetinde okul, öğretmen ve öğrenci sayıları nüfusa oranla daha yüksek seviyede gerçekleşmişti. Ancak Tablo-1'den de görüldüğü gibi Türkiye'deki 1.617 karma okulun yalnızca 4'ü Balıkesir'deydi, bu durum yeni eğitim anlayışına aykırıydı. Diğer taraftan Türkiye genelindeki 1.045 münhal öğretmen kadrosunun yüzde 9,4'üne tekabül eden 98'inin Balıkesir'de olması da yine dikkate değer bir istatistiksel bilgidir.

1925-1926 Ders Yılında Balıkesir Erkek Orta Mektebi

1925-1926 ders senesinde Balıkesir Vilayetindeki tek ortaokul, ilkokul kısmı da bulunan Balıkesir Erkek Orta Mektebi idi. Okulun ilkokul bölümünde 6, orta kısmında 9 öğretmen görev yapmaktaydı. 200 öğrencinin¹⁹ öğrenim gördüğü okul, söz konusu ders yılında 28'i ilkokuldan, 13'ü de ortaokuldan olmak üzere toplam 41 mezun vermişti.²⁰

1925-1926 Ders Yılında Balıkesir Erkek Muallim Mektebi

1925-1926 ders senesinde Balıkesir Erkek Muallim Mektebi öğretmen yetiştirme amacıyla faaliyet göstermekteydi. Okulun tali kısmında 6, tatbikat

¹⁹ 129'u ilkokul, 71'i ortaokul öğrencisiydi.

²⁰ İhsaiyat Mecmuası, s. 34-41, 42-49.

kısımında 17 öğretmen görev yapmaktaydı. 282 öğrencinin²¹ öğrenim gördüğü okul, adı geçen ders yılında tali kısımdan 19, tatbikat kısmından da 12 mezun vermişti.²²

1925-1926 Ders Yılında Balıkesir İmam ve Hatip Mektebi

1925-1926 ders senesinde Türkiye’de mevcut 20 İmam Hatip Mektebinin biri de Balıkesir’deydi. 12 öğretmenin görev yaptığı Balıkesir İmam Hatip Mektebinin birinci sınıfında 8, ikinci sınıfında 15, üçüncü sınıfında 12 ve dördüncü sınıfında 2 olmak üzere toplam 37 öğrencisi vardı. 1925-1926 ders yılında Balıkesir İmam Hatip Mektebinden 2 öğrenci mezun oldu.

1925-1926 Ders Yılında İstanbul’da Faaliyet Gösteren Türk Hususi Mektepleri

Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına göre 1925-1926 ders yılında Balıkesir’de faaliyet gösteren Türk özel okullarını incelemeye başlamadan önce aynı yıl İstanbul’daki Türk özel okulları hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Nitekim Türkiye genelinde faaliyet gösteren 43 özel okulun 22’si İstanbul’daydı ve bu okulları diğer vilayetlerdeki özel okullardan ayıran birçok özellik bulunmaktaydı. İstanbul’daki özel okullarla diğer vilayetlerdeki özel okullar arasındaki en belirgin fark gelir kaynaklarında kendini göstermekteydi: İstanbul’daki özel okullar, öğrencilerden alınan ücretle ayakta duruyordu, diğer vilayetlerdeki özel okullar ise devlet yardımı olmadan yaşayamazdı. İstanbul’daki özel okullarla diğer vilayetlerdeki özel okullar arasındaki ikinci büyük fark öğretmenlerin mezun oldukları eğitim kurumları ve aldıkları maaşlar arasındaki dengesizlikteydi. Dikkat çeken üçüncü büyük fark öğrencilerin baba meslekleri olarak gösterilen istatistiklerdeydi. İstanbul’daki özel okul öğrencilerinin babaları arasında devlet memurları, servet sahipleri, mebuslar ve tüccar/esnafın çoğunluktaiken diğer vilayetlerde öğrencilerin baba meslekleri arasında bu işkollarını görmek neredeyse mümkün değildi. 1925-1926 ders yılında İstanbul’daki özel okullarla diğer vilayetlerdeki özel okullar arasında diğer büyük bir fark da okul binalarının fiziki altyapıları ile ilgiliydi: İstanbul’daki özel okulların birçoğunda *Dans salonu, Konferans salonu, Jimnastik salonu ve Müzik odası* mevcuttu. Ancak diğer vilayetlerdeki özel okullarda birkaç istisna²³ dışında dans salonu, konferans salonu, jimnastik

²¹ 169’u tali kısım, 113’ü tatbikat kısmı öğrencisiydi.

²² İhsaiyat Mecmuası, s. 50-55.

²³ Bu istisnalar şunlardı: Bursa’daki özel okulların üçünde de (Rehber-i Tahsil Mektebi, Bizim Mektep ve Reyhan Mektebi) müzik odası mevcuttu ancak dans, konferans ve jimnastik salonları bulunmamaktaydı. İzmir Ravza-i İrfan Mektebinde spor salonu (jimnastik salonu) yoktu ama dans, konferans ve musiki salonları vardı. Samsun Bafra

salonu ve müzik odasına tahsis edilmiş oda, sınıf veya alan bulunmamaktaydı. Bu önemli farklardan dolayı 1925-1926 ders senesinde Türk özel okullarını incelemeye, İstanbul'daki özel okullardan başlamak yerinde olacaktır.

1925-1926 ders senesinde İstanbul'da bulunan Türk özel okullarında 73'ü kadın 280 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmenlerin 258'si Türk, 3'ü Ermeni, 19'u da diğer milletlerden idi. Din ve mezheplerine bakıldığında ise 259'unun Müslüman, 6'sının Musevi, 7'sinin Katolik, 2'sinin Ortodoks ve 6'sının da diğer mezheplere mensup olduğu görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi İstanbul'da özel okullarda görev yapan öğretmenlerin mezun oldukları okullar arasında oldukça geniş bir dağılım dikkati çekmekteydi. Buna göre Darülfünun mezunu öğretmenler çoğunlukta idi.²⁴ 57 öğretmenle sayıca en fazla grubu oluşturan Darülfünun mezunlarını 46 öğretmenle yüksek mektep mezunları, 45 öğretmenle Erkek ve Kız Muallim Mektebi İptidai mezunları takip ediyordu.²⁵

1925-1926 ders yılında İstanbul'daki Türk özel okullarında görev yapan öğretmenlerin eğitim düzeyleri gibi yaşları ve aldıkları maaşlar da Türkiye ortalamasının üzerindeydi. Buna göre 18-30 yaş arasında 112 öğretmen, 31-40 yaş arasında 64 öğretmen, 41-50 yaş arasında 64 öğretmen ve 51-60 yaş arasında 40 öğretmen görev yapmaktaydı. 40 yaş üstü öğretmenlerin tamamına yakınının İstanbul'da çalışması İstanbul'daki özel okullardaki öğretmenlerin görece daha tecrübeli olduklarını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu durum maaşlara da yansımış; 83 öğretmen en yüksek maaş dilimi olan 3.001-6.000 Kuruş arası maaş almıştır.²⁶ Böylece 1925-1926 ders yılında

---

Feyz-i Cumhuriyet Mektebi ile Kütahya-Uşak Şehir Yatı Mektebinde ise yalnızca jimnastik salonu bulunmaktaydı.

²⁴ Darülfünun mezunu 57 öğretmenin bölümlere dağılımı şu şekildeydi: Darülfünun Fen Mezunu 20, Yabancı Darülfünun Fen Mezunu 3, Darülfünun Edebiyat Mezunu 16, Yabancı Darülfünun Edebiyat Mezunu 1, Darülfünun Hukuk Mezunu 8, Darülfünun Tıp Mezunu 7, Yabancı Darülfünun Tıp Mezunu 1, Darülfünun İlahiyat Mezunu 1 öğretmen.

²⁵ İstanbul'daki Türk özel okullarında görev yapan diğer öğretmenlerin mezun oldukları okullara göre sıralaması şöyleydi: Erkek ve Kız Muallim Mektebi Rüştî mezunu 19, Erkek ve Kız Yüksek Muallim Mektebi mezunu 17, Yabancı İptidai mezunu 8, Yabancı Rüştî mezunu 1, Yabancı Yüksek Muallim Mektebi mezunu 1 ve Yabancı Yüksek Mekteplerden mezun 7 öğretmen. Ayrıca özel eğitim-öğretim görmüş olan 8, Geçici Ehliyetnameli 20 ve diğer menşelerden 51 öğretmen bulunmaktaydı.

²⁶ 1925-1926 ders yılında İstanbul'daki Türk özel okullarında aldıkları maaşlara göre öğretmen sayıları şöyleydi: 0-600 Kuruş arasında maaş alan 38 öğretmen, 601-1.000 Kuruş arasında maaş alan 24 öğretmen, 1.001-2.000 Kuruş arasında maaş alan 78 öğretmen, 2.001-3.000 Kuruş arasında maaş alan 57 öğretmen, 3.001-6.000 Kuruş arasında maaş alan 83 öğretmen.

İstanbul'daki özel okullarda görev yapan tüm öğretmenlerin maaşlarının toplamı 93.264 lirayı bulmuştur. Aynı yıl hademe ücretleri 23.156 lira, yapılan diğer maaş harcamaları 63.717 lira olarak gerçekleşmiş, dolayısıyla söz konusu ders yılında senelik maaş toplamı 180.137 liraya ulaşmıştır.

1925-1926 eğitim ve öğretim yılında muallim maaşları ve hademe ücretleri dışında okulların yaptığı harcamalar toplamı 233.173 lirayı bulmuştu. Bu harcamalar arasında 18.990 lira tamirat, 29.969 lira tesisat, 14.683 lira yakacak, 5.689 lira ders araç ve gereçleri, 37.745 lira hesapta olmayan çeşitli masraflar, 17.067 lira fakir çocuklara yardım ve 109.030 lira diğer masraflar bulunmaktaydı.

Özel okulların ödediği maaşların ve yaptığı bütün masrafların en büyük kaynağı hiç kuşkusuz öğrenciden alınan ücretlerdi. Nitekim 1925-1926 ders yılında İstanbul'daki özel okulların bir yıllık toplam geliri 356.416 liraydı, bunun yüzde 78,8'lik kısmına tekabül eden 280.803 lirası öğrencilerden alınan okul ücretleri olarak gözükmekteydi. Ayrıca 17.099 lira toplanan yardımlar, 37.874 lira çeşitli gelirler ve 20.550 lira hükümet yardımı da gelir kalemleri arasındaydı.

İstanbul'da bulunan toplam 22 Türk özel okuluna 1925-1926 ders senesi başında 3.930 öğrenci kayıt olmuştu. Bu öğrencilerden 2.899'u gündüzlüydü²⁷; 799'u da gece öğrenim görecekli.²⁸ Diğer öğrenciler de özel okulların anaokulu kısımlarına kayıt yaptırmıştı. Ders senesi içinde 267 öğrenci başka okula nakil yaptırmış, 1 öğrenci vefat etmiş, 2 öğrenci ceza alarak okuldan ihraç edilmiş, 133 öğrenci de diğer sebeplerden okuldan ayrılmıştır. 666 öğrenci ise ders dönemi zarfında özel okullara kayıt yaptırmıştır. Söz konusu ders yılının sene onu sınavlarında 3.088 öğrenci sınıfını geçerken, 498 öğrenci sınıfta kalmış; 318 öğrenci de mezun olmuştur.²⁹

1925-1926 ders yılında İstanbul'daki Türk özel okul öğrencileri ile diğer vilayetlerdeki özel okul öğrencilerinin baba meslekleri arasında ciddi farklar olduğu yukarıda ifade edilmişti. İstanbul'daki işkollarının çoğunu diğer vilayetlerde görmek neredeyse mümkün değildi. Söz konusu ders yılında İstanbul'daki Türk özel okullarında öğrenim gören öğrencilerin baba meslekleri arasında devlet memurları başı çekmekteydi. 1.001 öğrenci babası devlet memuruydu, bunu sırasıyla 876 tüccar, 556 esnaf, 201 servet sahibi, 187 çiftçi, 167 işçi, 158 mebus, 52 din görevlisi (hoca, şeyh, ruhban) ve 46

²⁷ Gündüzlü öğrencilerin 1.050'si kız 1.849'u erkek idi.

²⁸ Gece öğrenim gören öğrencilerin 137'si kız, 662'si erkek idi.

²⁹ Aradaki fark anaokulu öğrencilerinden kaynaklanmaktadır.

zanaatkâr takip ediyordu. Hakkında sağlıklı bilgi edinilemeyen 686 öğrenci babası da kayıtlara “diğer mesleklerden” olarak geçmişti.

Özetle gelir kaynaklarından öğretmenlerin eğitim düzeylerine, öğrencilerin baba mesleklerinden okul binalarının fiziki altyapılarına kadar birçok açıdan İstanbul’daki özel okullar ile diğer vilayetlerdeki özel okullar arasında çok büyük farklar vardı. Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasında yer alan bilgilere göre İstanbul ile farkların belirgin olduğu vilayetlerin başında Balıkesir gelmekteydi.

1925-1926 Ders Yılında Balıkesir’de Bulunan Türk Özel Okulları

1925-1926 ders yılı İhsaiyat Mecmuası verilerine göre Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mekteplerinin sayısı 5’ti. Bunlar, Balıkesir merkezinde bulunan *Terbiye Yurdu Mektebi*, Balya ilçesinde *Maden Mektebi*, Gönen’de *Halk Yetim Yuvası Mektebi*, Burhaniye’de *Himaye-yi Etfal Mektebi* ve Ayvalık’ta *Türk Ocağı Öksüz Yurdu* idi. Okullara ait genel bilgiler şöyledir:

Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi

İlköğretim düzeyinde eğitim-öğretim veren Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi’nin sahibi Balıkesir Türk Ocağı namına Reis Sadık Bey, müdürü de Esat Bey idi. Okul, 1339 yılında (M. 1923) faaliyete geçmiş, 18 Mart 1924 tarihinde de 5 numaralı belgeyle ruhsatnamesini almıştı. Yalnızca erkek öğrencilerin eğitim gördüğü okul binası vakfa aitti. Bina, tek katlı, sekiz odalıydı; yapı malzemesi olarak taş/tuğla kullanılmıştı, 1318 yılında (M. 1902) inşa edilmiş okul binasının değeri yaklaşık 3.800 liraydı.

Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinde 6 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmenlerin tümünün de cinsiyeti erkek; milliyetleri Türk, dinleri de İslâm idi. Okulda 5 erkek sınıfı, tamamı yatılı 131 öğrenci bulunmaktaydı.

Balya Maden Mektebi

1925-1926 ders yılında ortaöğretim düzeyinde eğitim-öğretim veren Balya Maden Mektebinin sahibi Edip Servet Bey idi. Okulun müdürlüğünü Tevfik Bey yürütüyordu. 3 Eylül 1339 tarihinde 2 numarayla ruhsatnamesini alan okul, 1339 yılında (M. 1923) faaliyete geçmişti. Balıkesir vilayetinde karma eğitim veren tek özel okul olma özelliğini taşıyan Balya Maden Mektebinin yarım kargir binasının tapusu vakıf üzerineydi. Bina, tek kat ve tek odalıydı; 1329 (M. 1913) yılında inşa edilmiş ve 1330 (M. 1914) yılında tamir görmüştü. Binanın maddi değeri 2.000 lira civarındaydı.

Balya Maden Mektebinde 1’i kadın 2 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmenlerin ikisi de Türk ve Müslüman idi. Okulda 3 karma sınıf, 3’ü kız toplam 23 öğrenci vardı.

Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi

45 yatılı öğrencinin 4 sınıfta eğitim gördüğü okulun tapusu Gönen Himaye-yi Etfal Cemiyeti Reisi adına tescil edilmişti. İlköğretim seviyesinde eğitim veren okulun müdürlüğünü söz konusu ders yılında Osman Bey yapmaktaydı. 10 Mart 1340'ta 4 numaralı belgeyle ruhsatnamesini alan okul, yine 1340 yılı içinde faaliyete geçmişti. Sadece erkek öğrencilerin öğrenim gördüğü okulun 1339 yılında inşa edilmiş 2 katlı ve 4 odalı yarım kargir binası vakfa aitti. Maddi değeri yaklaşık 1.500 liraydı. Bina inşa edildikten bir yıl sonra (R. 1340- M. 1924) tamir görmüştü. Okulda biri kadın dört öğretmen görev yapıyordu; dördü de Türk ve Müslümandı.

Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi

1925-1926 ders yılında 3 sınıfta 40 yatılı öğrenciye ilköğretim düzeyinde eğitim-öğretim veren Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebinin sahibi Burhaniye Himaye-yi Etfal Cemiyeti idi. Okulun müdürlüğünü Osman Bey yürütüyordu. Ruhsatnamesi bulunmayan okul, 1339 yılında (M. 1923) faaliyete geçmişti. Sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü okul binası şahsa aitti. Bina, ahşap, iki katlı ve beş odalıydı. Millî emlak tarafından yaptırılan ve tamir edilen binanın yaklaşık değeri 1.200 liraydı ancak yapım tarihi tespit edilememişti. Okulda 2 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmenlerin ikisinin de cinsiyeti erkek; milliyetleri Türk, dinleri de İslâm idi.

Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu

Üç sınıfta 20'si gündüzlü, 30'u yatılı 50 öğrenci ile 1925-1926 ders yılına başlayan Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu, ilköğretim seviyesinde eğitim vermekteydi ve okulun sahibi Ayvalık Türk Ocağı müdürü Fazıl Doğan Bey idi. Okul, 1925'te faaliyete geçmiş, ardından 16 Şubat 1926 tarihinde 6 numaralı belge ile ruhsatnamesini almıştı. Sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü okul binası şahsa aitti. Bina, betonarme, iki katlı ve altı odalıydı. 1925 yılında tadilattan geçen binanın yapılış tarihi ve maddi değeri bildirilmemişti. Okulda 2 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmenlerin ikisinin de cinsiyeti erkek; milliyetleri Türk, dinleri de İslâm idi.

1925-1926 ders yılı İhsaiyat Mecmuası verilerine göre Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mekteplerine ait genel bilgiler Tablo-2'de verilmiştir. Okulların genellikle faaliyete başladıktan sonra ruhsatname aldığı dikkati çekmektedir.³⁰ Ayrıca dans, konferans, jimnastik ve musiki salonlarından

³⁰ 1926'da eğitim teşkilatının idari yapılanmasını düzenleyen "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" ile Türkiye'de hiçbir okulun Millî Eğitim Bakanlığının ruhsat ve muvafakati

hiçbirinin Balıkesir özel okullarında bulunmaması okullardaki fiziksel yetersizliği gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan Balya Maden Mektebi haricindeki okulların sahibi cemiyet statüsündeki tüzel kişilerdi. Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi ile Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu'nun sahibi Türk Ocağı; Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi'nin Gönen Himaye-yi Etfal Cemiyeti ve Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi'nin de Burhaniye Himaye-yi Etfal Cemiyeti idi.

Tablo-2 1925-1926 ders yılında Balıkesir'deki özel okullar hakkında genel bilgiler

	Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	Balya Maden Mektebi	Gönen Halk Yetim Yuvası	Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu
Eğitim Düzeyi Kız-Erkek-Karma	İlköğretim/ Erkek	Ortaöğretim/ Karma	İlköğretim/ Erkek	İlköğretim/ Erkek	İlköğretim/ Erkek
Sahibi	Balıkesir Türk Ocağı namına Reis Sadık Bey	Edip Servet Bey	Gönen Himaye-yi Etfal Cemiyeti Reisi	Burhaniye Himaye-yi Etfal Cemiyeti	Ayvalık Türk Ocağı
Müdürü	Esat Bey	Tevfik Bey	Osman Bey	Osman Bey	Fazıl Doğan Bey
Faaliyete Geçiş	1339 (1923)	1339	1340	1339	1925
Ruhsatname tarih ve no	18 Mart 1924/ 5	3 Eylül 1339/ 2	10 Mart 1340/ 4	Ruhsatnamesi yok	16 Şubat 1926/ 6
Bina sahibi	Vakıf	Vakıf	Vakıf	Şahsa ait	Şahsa ait
Yapı malzemesi	Taş/ tuğla	Yarım kargir	Yarım kargir	Ahşap	Betonarme
Kat/ oda	Tek kat, 8 oda	Tek kat, 1 oda	2 kat, 4 oda	2 kat, 5 oda	2 kat, 6 oda
İnşa tarihi	1318 (M.1902)	1329 (1330'da tamir görmüş)	1339 (1340'ta tamir görmüş)	Yok ³¹	Yok ³²
Maddi değeri	3.800 lira	2.000 lira	1.500 lira	1.200 Lira	Bildirilmemiş

olmaksızın açıklamayacağı hükmü getirilmişti (Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*, Ankara 2007, s. 377).

³¹ Milli emlak tarafından yaptırılan ve tamir edilen binanın yapılış tarihi bilinmemektedir.

³² 1925'te tamir gören binanın yapım tarihi bildirilmemiş.

(yaklaşık)					
Dans salonu	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Konferans salonu	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Jimnastik salonu	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Musiki salonu	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Kütüphane, Demirbaşlar ve Devlet Yardımı

1925-1926 ders yılı İhsaiyat Mecmuası verilerine göre Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mektepleri kütüphane yönünden oldukça yetersiz durumdaydı. Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi ile Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebinin yöneticileri, okullarındaki kütüphaneleri için “kısmen var” diyerek yetersizliği belirtirken; Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi, Balya Maden Mektebi ile Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu yöneticileri okullarında kütüphanenin olmadığını ifade etmişlerdi. Ayrıca okulların demirbaş eşya bakımından zengin olduğu söylenemezdi. Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu haricindeki okullarda idari eşya ile tedris eşyası asgari düzeyde bulunurken, spor ve beden eğitime ait eşya ile bedii kıymete haiz eşya okulların hiçbirinde bulunmuyordu.

Balıkesir Vilayetinde bulunan özel okulların üçü devlet yardımı almıştı. Bu okullar 14.040 lira ile Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi, 5.400 lira ile Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi ve 3.240 lira ile Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi’ydi. Balya Maden Mektebi ile Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu’na ise hükümet tarafından herhangi bir yardım yapılmamıştı.

Tablo-3’te İhsaiyat Mecmuası verilerine göre 1925-1926 ders senesinde Balıkesir’de bulunan Türk özel okullarının kütüphane ve demirbaş durumları ile aldıkları devlet yardımı gösterilmiştir.

Tablo-3 Kütüphane, demirbaşlar ve devlet yardımı

	Balıkesir Terbiye Yurdu	Balya Maden Mektebi	Gönen Halk Yetim	Burhaniye Himaye-yi Etfal	Ayvalık Türk Ocağı Öksüz

	Mektebi		Yuvası	Mektebi	Yurdu
Hükümet tarafından yapılan yardım	14.040	-	5.400	3.240	-
İdari eşyası	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Ziyadesiyle var
Tedris eşyası	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Kısmen var
Müze eşyası	Kısmen var	Yok	Kısmen var	Yok	Yok
Kütüphanesi	Kısmen var	Yok	Kısmen var	Yok	Yok
Spor ve beden eğitimine ait eşya	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Musikiye ait eşya	Kısmen var	Yok	Kısmen var	Yok	Yok
Bedii kıymete haiz eşya	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
El işlerine ait eşya	Asgari miktarda	Asgari miktarda	Yok	Yok	Yok

Öğretmenler ve mezun oldukları okullar

İhsaiyat Mecmuasının öğretmenlere ilişkin detaylı istatistiksel verileri “muallimlerin sayıları ve menşeleri” ile başlamıştır. Buna göre adı geçen ders yılında Balıkesir’deki Türk özel okullarında 2’si kadın 16 öğretmen görev yapmaktaydı. Kadın öğretmenlerden biri Balya Maden Mektebinde diğeri ise Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebindeydi. Öğretmen sayısı bakıldığında Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinde 6, Gönen Halk Yetim Yuvasında da 4 öğretmenin görev yaptığı görülmekteydi. Diğer okullarda ikişer öğretmen çalışmaktaydı.

Öğretmenlerin “menşelerine” bakıldığında ehliyetnamesiz çalışan 7 öğretmen göze çarpmaktaydı. Mezun olunan okul sıralamasında ise erkek/kız muallim mektebi iptidai mezunları başı çekiordu. Tablo-4’te İhsaiyat Mecmuası verilerine göre 1925-1926 ders senesinde Balıkesir’de bulunan Türk özel okullarındaki öğretmen sayıları ve öğretmenlerin mezun oldukları okullar verilmiştir.

Tablo-4 Öğretmen sayıları ve öğretmenlerin “menşeleri”

	Öğretmen Sayısı			Öğretmenlerin Mezun Oldukları Okullar				
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek/Kız Muallim Mektebi İptidai	Yüksek Mektep	Yabancı Darülfünunu Tıp	Ehliyetnamesiz	Diğer Menşelerden
Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	6	6	-	4	1	-	-	1
Balya Maden Mektebi	2	1	1	-	-	1	1	-
Gönen Halk Yetim Yuvası	4	3	1	1	-	-	3	-
Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	2	2	-	1	-	-	1	-
Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu	2	2	-	-	-	-	2	-
Toplam	16	14	2	6	1	1	7	1

Öğretmenlerin yaşları ve maaşları

Balıkesir özel okullarında görev yapan öğretmenlerin yarısından fazlası 30 yaşın altındaydı. Okulların ikisinde -Balya Maden Mektebi ve Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu- 30 yaş üzerinde öğretmen bulunmuyordu. Diğer taraftan 16 öğretmenin 13'ünün maaşı 10 lira ile 20 lira arasındaydı. Tablo-5'te 1925-1926 ders yılında Balıkesir'deki özel okullarda görev yapan öğretmenlerin yaşları ve maaşları gösterilmiştir.

Tablo-5 1925-1926 ders yılında Balıkesir'deki özel okullarda görev yapan öğretmenlerin yaşları ve maaşları

	Öğretmenlerin Yaşları			Öğretmenlerin Maaşları				
	18-30	31-40	41-50	600 Kuruşa Kadar	601-1.000 Kuruş	1.001-2.000 Kuruş	2.001-3.000 Kuruş	3.001 Kuruştan Fazla
Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	3	3	-	-	-	6	-	-
Balya Maden Mektebi	2	-	-	-	-	1	1	-
Gönen Halk Yetim Yuvası	1	2	1	-	-	4	-	-
Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	1	-	1	-	1	1	-	-
Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu	2	-	-	-	-	1	1	-
Toplam	9	5	2	-	1	13	2	-

Masraflar ve masrafların kaynakları

1925-1926 ders yılı İhsaiyat Mecmuası verilerine göre Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mekteplerinde ders yılı süresince yapılan masraflara ve bu masrafların kaynaklarına bakıldığında Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinin gelir ve gider kalemlerindeki yükseklik dikkati çekmektedir. Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi, bir yılda hademelere ödediği 7.530 liralık ücret ile diğer dört okulun hademe ücretlerinin beş buçuk katına ulaşmıştır. Ayrıca okulun masrafları arasında belirtilen “diğer masraflar” kalemi 33.524 lira ile diğer dört okulun bütün masraflarının çok üstünde seyretmiştir. Ancak Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinin bu yüksek ödemelerinin yanında, masrafların ve ödenen maaşların kaynağı olarak gösterilen kalemler de yalnızca Balıkesir değil, Türkiye genelindeki birçok özel okuldan oldukça yüksek düzeydedir. Okul için 17.500 lira yardım toplanmış, devlet 14.040 lira yardımda bulunmuş, diğer gelirlerle birlikte çeşitli kaynaklardan elde edilen toplam gelir 55.995 liraya ulaşmıştır.

“Okulun yaptığı bütün masrafların ve ödenen maaşların kaynağı” ile “muallim maaşları ve hademe ücretleri dışında okulun yaptığı harcamalar” başlıklarında yer alan bilgilerin Balya Maden Mektebinde gösterilmemesi

okullar arasında yapılacak karşılaştırmaların sağlıklı olması imkânını ortadan kaldırmaktadır. Ancak Balya Maden Mektebinin senelik maaş toplamının 2.844 lirada kalmasından, okulun masraf ve gelirlerinin de düşük seviyede seyrettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi haricindeki Balıkesir özel okullarının gelir ve giderleri birbirine yakındır. 1925-1926 ders yılında Balıkesir'deki özel okulların masrafları ve masrafların kaynakları Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6 1925-1926 ders yılında Balıkesir'deki özel okulların masrafları ve masrafların kaynakları

	Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	Balya Maden Mektebi	Gönen Halk Yetim Yuvası	Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu
Öğretmen maaşlarının toplamı (lira)	3.420	2.484	2.880	984	1.440
Hademe ücretleri (lira)	7.530	360	600	360	1.080
Yapılan diğer harcamalar (lira)	3.718	-	2.200	3.200	1.300
Senelik maaş toplamı (lira)	14.668	2.844	5.680	4.544	3.820
Okulun yaptığı bütün masrafların ve ödenen maaşların kaynağı	Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	Balya Maden Mektebi	Gönen Halk Yetim Yuvası	Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu
Toplanan yardımlar (lira)	17.500	Gösterilmemiş	300	-	6.600
Hükümetin yardımı (lira)	14.040		5.200	324	-
Diğer gelirler (lira)	24.455		6.200	3.400	-
Çeşitli kaynaklardan elde edilen toplam gelir (lira)	55.995		11.700	3.724	6.600
Muallim	Balıkesir	Balya	Gönen	Burhaniye	Ayvalık

maaşları ve hademe ücretleri dışında okulun yaptığı harcamalar	Terbiye Yurdu Mektebi	Maden Mektebi	Halk Yetim Yuvası	Himaye-yi Etfal Mektebi	Türk Ocağı Öksüz Yurdu
Tamirat (lira)	260	Gösterilmemiş	-	-	700
Tesisat (lira)	5.000		900	374	3.000
Yakacak (lira)	700		200	779	600
Ders araç ve gereçleri (lira)	600		300	666	400
Hesapta olmayan çeşitli masraflar (lira)	300		100	193	300
Fakir çocuklara yardım (lira)	620		-	100	-
Diğer masraflar (lira)	33.524		-	3.545	-
Toplam (lira)	41.004			1.500	5.640

Hademeler (Müstahdemler)

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*odacı*”, Kubbealtı Lügatinde de “*Resmi dairelerde, bürolarda hizmet eden kimse(ler)*” olarak tanımlanan hademe kavramı cumhuriyetin ilk yıllarında müstahdem kelimesiyle eşanlamlı olarak kullanılmaktaydı. Hademe ve yahut müstahdem, okullarda öğretmenler (muallimler/ ilim heyeti) ve yöneticiler (idare heyeti) dışında istihdam edilen herkesi kapsamaktaydı. Yani memur, mutemet, odacı, kaloriferci, bahçıvan, elektrikçi, sıhhi tesisatçı, hizmetli, odacı gibi bugün farklı olan iş tanımları *müstahdem/hademe* başlığında toplanmıştı. Hizmetli ile memuru ayırmak için de *fenni ve mesleği olanlar/fenni ve mesleği olmayanlar (âdi hademe)* ayırımına gidilmişti. 1925-1926 ders yılı İhsaiyat Mecmuası verilerine göre Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mekteplerinde görev yapan 31 hademenin 11’inin fenni ve mesleği vardı, 20’si âdi hademe statüsündeydi. Fenni ve mesleği olan hademelerin 11’i de Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinde çalışmaktaydı.

Balıkesir özel okullarının masrafları değerlendirilirken ifade edildiği gibi Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi, söz konusu ders yılında hademelere 7.530 lira ücret ödemişti. Ücretin yüksekliğinden de anlaşılacağı gibi Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinin müstahdem sayısı oldukça fazlaydı. Okulda 11'i âdi hademe 22 müstahdem görev yapmaktaydı. Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdunda 4, Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebinde 3, Balya Maden Mektebi ve Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebinde 1'er hademe çalışmaktaydı. Müstahdemlerin sayıları Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo-7 Müstahdemler

	Müstahdemler		
	Fenni/ mesleği olan	Adi hademe	Toplam müstahdem
Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	11	11	22
Balya Maden Mektebi	-	1	1
Gönen Halk Yetim Yuvası	-	3	3
Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	-	1	1
Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu	-	4	4
Toplam	11	20	31

Öğrenciler

Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası verilerine göre Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mektepleri 1925-1926 ders yılına 289 öğrenci ile başlamıştı. Bu öğrencilerden 3'ü kız³³, 286'sı erkekti. Öğrencilerin yüzde 85,1'ine karşılık gelen 246'sı leyli (yatılı), diğerleri gündüzlüydü; Balya Maden Mektebi, Balıkesir'de yatılı öğrencisi olmayan tek özel okuldu. Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi, Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi ve Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebinin bütün öğrencileri yatılı iken Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdunda öğrenim gören hem yatılı hem gündüzlü öğrenciler bulunmaktaydı.

³³ Kız öğrencilerin üçü de Balya Maden Mektebinin öğrencisiydi.

Yılsonu sınavlarında Balya Maden Mektebinin beş öğrencisi başarısızlığından dolayı ibka bırakılmış³⁴, bunun dışında öğrenciler sınavlarda başarılı olarak üst sınıfa geçmiştir. Ayrıca söz konusu ders yılında Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebinin 12 öğrencisi mezun olmuştur. Tablo-8’de Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası verilerine göre 1925-1926 ders yılında Balıkesir Vilayetinde bulunan Türk Hususi Mekteplerinde öğrenim gören öğrencilere ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo-8 Öğrenciler

	Eğitim Seviyesi	Sınıf Sayısı	Öğrenci					
			Yatılı	Gündüzlü	Toplam Öğrenci	Sınıfını Geçen	Sınıfta Kalan	Mezun
Balıkesir Terbiye Yurdu Mektebi	İlköğretim	5	131	-	131	119	-	12
Balya Maden Mektebi	İlköğretim ³⁵	3	-	23	23 ³⁶	18	5	-
Gönen Halk Yetim Yuvası	İlköğretim	4	45	-	45	45	-	-
Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi	İlköğretim	3	40	-	40	40	-	-
Ayvalık Türk Ocağı Öksüz Yurdu	İlköğretim	3	30	20	50	50	-	-
Toplam		18	246	43	289	272	5	12

Sonuç

Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası verilerine göre 1925-1926 ders yılında Türkiye genelinde faaliyet gösteren toplam 43 Türk özel okulu 11 vilayete

³⁴ Sınıfta kalmış

³⁵ Balya Maden Mektebinin eğitim seviyesi Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasında “ilk” olarak geçmekle birlikte mecmuada yer alan bir tabloda “ortaöğretim” olarak belirtilmesinin sehven yazıldığı düşünülmektedir.

³⁶ Öğrencilerden 3’ü kız, 20’si erkektir.

dağılmıştı. 22 özel okul ile ilk sırada yer alan İstanbul Vilayetini, 5 özel okul ile Balıkesir Vilayeti ikinci sırada takip etmekteydi. Gerçi Balıkesir’de bulunan ve İhsaiyat Mecmuası tarafından Türk hususi mektepleri arasında sayılan okulların özel okul statüsünde olup olmadıkları tartışmalıdır. Bu makalede Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası esas alındığından Balıkesir’de bulunan söz konusu okullar Türk özel okulları olarak değerlendirilmiştir.

İhsaiyat Mecmuasına göre 1925-1926 ders yılında Balıkesir Vilayetinde biri merkezde diğerleri Balya, Gönen, Burhaniye ve Ayvalık ilçelerinde olmak üzere beş adet Türk Hususi Mektebi faaliyet göstermekteydi. Balıkesir’deki bu özel okulların öğrenci sayılarının Balıkesir’deki diğer okullara göre oldukça az olması dikkati çekmektedir. Anaokulları hariç 1925-1926 ders yılında Balıkesir genelinde öğrenim gören 14.168 öğrenciden 13.360’ı (yüzde 94,30) devlet ilkokullarında öğrenim görüyordu. Söz konusu ders senesinde Balıkesir Türk Hususi Mekteplerine 289 öğrenci (yüzde 2,04), Balıkesir Erkek Orta Mektebine 200 öğrenci, Balıkesir Erkek Muallim Mektebine 282 öğrenci ve Balıkesir İmam Hatip Mektebine 37 öğrenci kayıtlıydı. Dolayısıyla Balıkesir özel okullarında öğrenim gören öğrenciler gerek sayısal gerekse oransal olarak düşük düzeydeydi. Balıkesir’deki özel okulların öğretmen, derslik, gelir-gider ve demirbaşlar gibi birçok göstergesinde de aynı durum söz konusuydu.

Diğer taraftan İstanbul’daki özel okullar genellikle gelir seviyesi yüksek kesimlere hitap etmekteyken, bu durumun taşrada bulunan özel okullar için geçerli olmadığı görülmekteydi. Balıkesir’deki Türk özel okullarında çoğunlukla yardıma muhtaç veya gelir seviyesi düşük öğrenciler ağırlıktaydı. Ayrıca Gönen Halk Yetim Yuvası Mektebi, Ayvalık’ta Türk Ocağı Öksüz Yurdu ve Burhaniye Himaye-yi Etfal Mektebi’nin isimlerinden de anlaşılacağı gibi Balıkesir özel okulları öksüz ve yetim çocuklara eğitim imkânı sağlamayı amaç edinmişti. Balıkesirlilerin ve Balıkesir’in tarihi özellikle Osmanlı’nın son yıllarında - Trablusgarp’tan Balkan Savaşı’na, Çanakkale’den Milli Mücadele’ye kadar kahramanlık destanlarıyla doludur. Böyle bir vilayetin *özel okulları* da dönemin ruhuna uygun olarak yetim ve öksüzlere ağırlık vermiştir. Ülkenin içinde bulunduğu yokluğa ve yoksulluğa rağmen bir yandan Türkiye Cumhuriyeti devleti okullara “hükümet yardımı” kaleminden maddi kaynak aktarırken öte yandan Balıkesirliler yaptıkları bağışlarla ve topladıkları yardımlarla okulların ayakta kalması için gerekli desteği sağlamışlardır.

Kaynakça

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*, Ankara, 2007.

Alp, Hayrünisa, *Tevhid-i Tedrisattan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Nafi Atuf (Kansu), *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930.

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, 5. Cilt, İstanbul, 1977.

İhsaiyat Mecmuası, *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, İstanbul, 1928.

İz, Mahir, *Yılların İzi*. İstanbul, 1990.

Keçeci Kurt, Songül, *Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), Hatay, 2012.

Vilayet, kaza, şehir ve köyler itibariyle Türkiye nüfusu, *28 Teşrin-i Evvel 1927 Umûmî Nüfus Tahrîri*, Ankara, 1928.